

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden küldemény a szerkesztőség czime alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

ELŐFIZETÉSI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DÍJA: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 6 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 3 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt 50 kr. $\frac{1}{8}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árszámítás adatik. Bélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője RÓZSA SÁNDOR főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény.

Módosíttassék-e az 1868. 53. t.-cz.?

A kérdés, a melylyel e cikk szűk keretében foglalkozni szándékozunk, némileg már megoldottnak tekinthető; mert, köztudomás szerint, a jelzett törvényczikk módosítása tárgyában készült törvényjavaslat a képviselőház elébe terjesztetett, sőt annak közoktatásügyi bizottsága által le is tárgyalatott s bár lényeges változtatásokkal, de mégis elfogadtatott; s át fog menni, minden valószínűség szerint, az igazságügyi bizottságon is, hogy aztán a képviselőház plenuma elébe vitethessék.

A mi pedig még mindezeknél nyomatékossabb bizonyíték arra nézve, hogy e tekintetben többé-kevésbé bevezetett tényekkel állunk szemben, a kormánynak azon álláspontjában található, mely szerint e törvényczikk módosítását a többi reformjavaslatokkal, főleg a házasságjogi javaslattal szoros kapcsolatba hozta; másrészt pedig ama körülményben, hogy egy ilyen módosító törvényjavaslat a főrendeknél sem fog találni számbavehető ellenzésre.

Ha mégis, úgyszólván, időn túl e kérdéshez szólni szükségesnek tartjuk, annak oka az, hogy a polg. házasságról szóló törvényjavaslatnak legalább még eddig váratlanul kedvező sorsa annak törvényerőre való emelkedését mindinkább a valószínű esélyek sorába helyezi. Ha pedig az csakugyan bekövetkeznék, akkor válik aztán akuttá az 1868. 53. t.-cz. módosításának kérdése is. Ugy tetszik pedig, mintha ehez nagyon közel állanánk. De különben is bármennyire elő legyen készítve az 1868. 53. tcikket módosító törvényjavaslat, a döntés még a képviselőházban is hátra van; s ennél fogva van alkalom arra, hogy meggyőződésünket s érdekeinket esetleg a javaslat ellenében is érvényesíthessük.

Erős és többször kifejezett meggyőződésünk

az, hogy a szabadelvűség és a protestantizmus érdekei lényegileg mindenben összeillők, sőt azonosak. Ha ettől az igazságtól valahol vagy valamikor eltérés, ez általános szabály alól kivétel mutatkoznék: annak vagy egyik, vagy másik, vagy mindkét részen az elvektől való eltávolodás lehet csupán az oka. Épen azért a szőnyegén lévő egyházpolitikai reformtörvényeket is, mint a politikai szabadelvűség kifejezőit, nemcsak általános nézetirányunknál fogva, de egyházunk és hitfelekezeti érdekében is, kezdettől fogva örömmel üdvözlöttük s a magunk szerény körében és eszközeinkkel támogatni is igyekeztünk. Különösen szükségesnek és támogatásra méltónak tartunk minden ilyen irányú reformot és reformmozgalmat sajátos hazai viszonyaink között, mert azok által a magyar államra nézve lehetővé tétetvén a katolikus egyházzal való hagyományos összeköttetésből leendő fokozatos kibontakozás s a visszaélés gyanánt még ma is meglévő felekezeti állam jellegnek levetkőzése: ezen az uton és csakis ezen érhető el lassanként a vallási és felekezeti egyenjogúság teljessége is. Egy felekezetenélkül való, erőteljes nemzeti állam s az autonóm hazafias érzületű protestáns egyház között fejlődhet csupán olyan természetszerű és áldásos viszony, a mely a múlt idők hibáit és visszasságait elenyésztvén s a bizalmatlanságot és ellenségeskedést a kölcsönös támogatással s egy érdekközösségbe való összeolvadással cserélvén fel, a fejlődésnek és megszilárdulásnak mindkét részen alapfeltételeit valósítja meg.

Épen ezért keszszéggel támogatnánk oly irányú reformjavaslatot is, a mely a tiszta szabadelvűség álláspontjára helyezkedve, a gyermekek vallására, felekezeti minőségére nézve a szülők teljesen szabad rendelkezési jogát juttatja minden korlátozás nélkül diadalra.

És e tekintetben teljesen osztoznánk abban a felfogásban, a melyet igen helyes logikával s a hamisítatlan liberálizmus követelményeinek megfelelőleg fejtett ki *Antal Gábor* az „Óráló“ hasábjain. De épen azért, mert a mint ő is kiemelte, a beterjesztett törvényjavaslat, főleg azon alakjában, a mint azt a közoktatásügyi bizottság megállapította, a szabadrendelkezés nagy elvén igen érzékeny csorbákat ejt, annyira, hogy a szabadelvűség szempontjából valóban alig jelez haladást az 1868. 53. t.-cz. rendelkezésével szemben: nincsen okunk arra, hogy magáért az elvért felekezeti érdekeink oltalmának egyik külső biztosítékát hozzuk áldozatul, a mikor az elvnek alig teszünk ez által szolgálatot, ama biztosítékot pedig minden kárpótlás, vagy helyettesítés nélkül látjuk veszendőbe menni.

De még abban az esetben is, ha a törvényjavaslat akár eredeti, akár módosított alakjában elvi tekintetben teljesen kifogástalan volna: akkor, a midőn az elvek gyakorlati megvalósítására kerül a sor, lehetetlen figyelembe nem vennünk a létező viszonyokat, érdekeket és törekvéseket s azt a hatást, a melyet a célbavett reformok azokra gyakorolni s az eredményt, a melyet a gyakorlati életben előidézni fognak. Mert különben, mint más esetben, úgy a szóbanforgó módosítással is nagyon könnyen azt érhetjük el, hogy reformalkotásunk elvi szempontból teljesen megfelelő lesz, a liberálizmus diadalát jelzi pl. s a gyakorlatban mégis egészen mást jelent, sőt pl. a liberálizmus alapelveivel ellentétes törekvések érvényesülésére nyitja meg az utat.

Éppen ez az eset forog fenn, nézetünk szerint, az 1868. 53. t.-cz. szándékolt módosítására nézve is. Mert hiszen tekintsük meg csak közelebbről e törvény keletkezésének történetét, hatását s azon okokat és körülményeket, a melyek a módosítás kérdését napirendre erőszakolták.

Az 1868-iki törvénynek a vegyes házasságokból született gyermekek vallását meghatározó intézkedése a protestánsoknak egy nagy sérelmét szüntette meg, a jogegyenlőség elvét juttatván végre valahára érvényre legalább e kérdésre nézve.

Köztudomásu dolog, hogy *báró Eötvös* akkori kultusz-miniszter az ő ismert nemes idealizmusával a szülők szabad rendelkezési jogát pártolta s az általa benyújtott t.-javaslat eredeti szerkezetében, ezt a teljesen liberális elvet igyekezett törvény erejére emelni. Tudjuk azt is, hogy a képviselőház központi bizottságának indítványa alapján e javaslattal szemben a *sexus sequitur sexum* elve ment be a tör-

vénybe. És vajjon miért? Bizonyára nem azért, mintha a képviselőháznak nem lett volna elég fogékonysága a liberális eszmék iránt; mert hiszen törvényhozásunknak épen ezt az időszakát illetheti legkevésbé az efféle vád, a mikor pl. — fájdalom! — megalkotta a nemzetiségi törvényt is. Hanem igenis, elvetette a szülők szabadrendelkezését s törvény által határozta meg a gyermekek vallását azért, mert a régóta óhajtott jogegyenlőséget akarta e téren biztosítani, s mert szükségét érezte annak, hogy a kath. klérus álláspontjával szemben, az abból származható veszélyek ellenében a támadásoknak kitett protestáns felekezetek számára lehetőleg törvényes oltalmat biztosítson. Maga *Eötvös* miniszter, aki különben kijelentette, hogy a központi bizottság indítványa ellen, mely „*az egyenlőség elvének tökéletesen megfelel*“, kifogása nincs, — a képviselőházban tartott beszédében (1868. nov. 30.) megemlítvén, hogy a többség az ő nézete ellen nyilatkozott, többek közt ezeket mondá: „De nem a szülőknek szabadsága tulajdonképen az, mit a háznak többsége el nem akar fogadni, vagy el nem akar ismerni, hanem azon visszaélések, melyek a szabadság ürügye alatt történhetnének. Nem a szülők szabadsága ellen szavaz a háznak többsége, hanem szavaz az ellen, hogy a szabadság ürügye alatt ismét reversálisok hozassanak be, és én részemről általában véve nem tartok semmit szükségesebbnek és nem számítok semmit inkább a törvényhozás kötelességei közé, minthogy a családokat külső befolyástól lehetőségig mególtalmazza.“ — Kell-e ennél világosabb kifejezése a törvényhozás intencziójának s azon okoknak, a melyek akkor a törvényhozás elhatározását irányozták és befolyásolták?

Hogy a kath. klérus lélekhalászó tendenciája ellen alkalmazott rendszabályról volt itt első sorban szó, még pedig a gyengébb prot. felekezetek érdekében, — azt világosan mutatja azon körülmény is, hogy épen a legkiválóbb protestáns képviselők foglaltak első sorban állást a bizottsági indítvány mellett, mint *Szász Károly*, *Székhács József*, *Teleki Domokos* gróf és *Tisza Kálmán*.

Már most az a kérdés, hogy a viszonyoknak célbavett változtatásával, a melyet t. i. az egyházpolitikai t.-javaslatok elfogadása eredményezne, vajjon meg fognának-e szünni azok a veszélyek, a melyek a prot. felekezeteket eddig ez oldalról fenyegették, s a melyek az 1868: 53. t.-cz. 12. §-ában foglalt védelmet szükségessé tették? Eljött-e valóban az ideje annak, hogy eltörölvén az említett törvény azon rendelkezését, mely szerint „a vegyes házass-

ságokból származó gyermekek közül a fiuk atyjoknak s a leányok anyjoknak vallását követik“, s hogy továbbá „a törvénnyel ellenkező bármely szerződés, térítvény vagy rendelkezés ezentúl is érvénytelen és semmi esetben se bírhat jogerővel“, — ennek helyébe a szülők u. n. szabadrendelkezése léptetessék? Meggyőződésünk szerint e kérdésekre csak tagadólag felelhetünk.

Mert hiszen a polgári házasság és polg. anyakönyvek behozatalával a helyzet e tekintetben csak annyi változást fog szenvedni, hogy a házasság polgári hatóság előtt köttetik s úgy a házasságok, mint a születések és halálozások polg. anyakönyvekbe vezetnek be; de e mellett a házasságnak egyházi megkötése, illetőleg a lelkész által való megáldatása s a szülők megkereszteltetése azután is bizonyára a legtöbb esetben be fog következni. Ha már most a törvény nem határozza meg kötelezőleg a gyermekek vallását: akkor teljesen szabad tér lesz nyitva mindenféle reversálistnak és lelki kényszer alkalmazásának a kath. egyház részéről a vegyes házasságokkal szemben. A vegyes házasságok szabadsága teljes mértékben ki fogja őket szolgáltatni úgy saját lelkiismeretük, mint különösen a prozelita-csináló klérus zaklatásainak, a mely utóbbi bizonyára fog módot találni arra, hogy az egyházi áldás megtagadása által, vagy enyhébb eszközökkel is a vegyes házasságból született összes gyermekeket a kath. egyház részére megszerezze, akár a házasság előtt, akár azután 6 hónappal kelljen a házasság megegyezniök születendő gyermekeik vallására nézve. Igaz ugyan, hogy a házasságkötés egyházi formája ezután nem lesz kötelező s így a kényszer formailag kikerülhető lenne; de kétségtelen, hogy ahoz a nép ragaszkodni fog ezután is, azt mellőzni jogi köteleztetés nélkül sem fogja. De különben az említett kényszer eddig is kikerülhető lett volna az által, ha a felek esketés végett a prot. lelkészhez folyamodnak. Tehát a helyzet egy cseppet sem leendő tekintetben kedvezőbb a mostaninál.

Hanem, igenis, rosszabb és kedvezőtlenebb lesz a helyzet reánk, protestánsokra nézve annyiban, hogy eddig a törvény oltalmára támaszkodhattunk, a melynek — bármit mondjanak is, — az aránylag jelentéktelen számú elkeresztelési esetről eltekintve, — nagyjában érvényt lehetett biztosítani, s az ellenkező cselekvényekre legalább is a törvénytelenség bélyegét lehetett reásütnünk s ekként azokat elkárhoztatnunk. Ezután pedig szabaddá, törvényessé válnék épen a szabadság jelszava alatt a szülők szabad elhatározását megsemmisítő mindenféle illeték-

telen lélekvadászó kath. papi befolyás, a melylyel szemben mi protestánsok teljesen védtelenül állanánk. A mi pedig a perhorreskált elkeresztelést illeti, az a lehető legkényelmesebben és a mostaninál bizonyára nagyobb arányokban volna a mi rovásunkra folytatható, a nélkül szintén, hogy azzal szemben mi a törvényre támaszkodhatnánk.

Ily körülmények között valóban nem látunk okot arra, hogy mi protestánsok az 1868 : 53. t.-cz. idézett szakaszának módosítását, illetőleg megszüntetését helyeseljük vagy épen támogassuk; annyival kevésbé, mert soha sem tudtuk megérteni azt, *micsoda alapon hozható elvi összegésbe az 1868 : 53. t.-cz. módosítása a többi egyházpolitikai törvényjavaslattal* (kötelező polg. házass., vallásszabads., polg. anyakönyv.), *a mint azt a kormány tette és programmszerűleg kijelentette.* A fentebbiekben már rámutattunk arra, hogy azon javaslatok törvénnyé válása teljességgel nem változtat a protestánsok helyzetén olyan irányban, hogy ők a törvény ama védelmét jövőre nélkülözhetnék. Áldozatokról pedig itt beszélni sem lehet; mert egy felekezet sem áldozhatja fel létérdekeit egy másik felekezet jogtalan terjeszkedési hajlamainak kielégítése végett, ha csak vissza nem akarunk térni, a Schlauch-féle kath. álláspont jogosultságának elismerése folytán, az „egyedül üdvezítő“ egyházba. Ilyen áldozatot maga az állam sem kívánhat tőlünk; — de nincs is reá szüksége.

Gróf Csáky miniszternek a módosítás igazolására czélzó azon kifejezése, hogy a kormány egyházpolitikai javaslatai által „*a felekezetek közti jogegyenlőség pregnánsabb kifejezést nyert,*“ a melyet Mocsáry nem ok nélkül hánytorgat, alig tartalmaz valamit a mondott czélra. Mert épen a jogegyenlőségen ejtették csorba az említett törvény módosítása által, minthogy a jogegyenlőség elve követeli épen azt, hogy *a társadalom gyengébb elemei az erősebbek tulkapásai ellen törvényes oltalomban részesíttessenek.* Olyanféle abszolút egyenlőségről, a mely a protestáns egyházat a kath. klérussal való *egyenlőtlen* küzdelemre kárhoztatná ma, csak akkor lehetne szó Magyarországon, ha valamikor a kath. egyház le tudna mondani offensiv terjeszkedési törekvéseiről s uralkodási tendenciájáról. Erre pedig nem sok kilátásunk lehet.

Nincs okunk kételkedni Csáky gróf szándékainak őszinteségében, s nemes liberálizmusa mindenkit tiszteletre kötelezhet irányában; de kétségtelennek látszik előttünk, hogy az 1868. törvény szándékolt módosítása elvi alapon nem igazolható, a többi javaslatokkal elvi kapcsolatba nem hozható, s így teljességgel nincsen egyéb

jelentősége, mint hogy *rekompenzáció gyanánt szolgáljon a többi egyházpolitikai javaslatok elfogadásáért a klerikális párttal szemben.* Sajnos, hogy ennek a kárpótlásnak olyan nagy ára van, a melyet mi protestánsok megfizetni képesek nem vagyunk, de nem is akarhatunk. Hogy e kérdést másként megítélni nem lehet, mutatja az is, hogy a szóban forgó törvénymódosítást épen a kath. püspöki kar és pártja követelte először s az kényszerítette m. e. a kormányt, hogy a módosítást programjába felvegye. Magában az a körülmény is, hogy az *egyéni szabadság* nevében, jobban mondva, ürügye alatt követelte a magas klérus a módosítást, elég arra, hogy bárkiben gyanút ébreszsen a kívánt módosítás *liberális* értéke felől is s felfedezze előttünk azt a rejtett célt, a melyet a módosítást sürgető klerikális körök ez által elérni óhajtanak.

De ezélszerűségi tekintetek is határozottan a módosítás ellen, illetőleg a törvény fentartása mellett szólanak. Ezt követeli a *családok békéjének és nyugaluának biztosítása*, mert eltekintve attól, hogy illetéktelen külső befolyások zaklatásaival szemben erős oltalom az, a mikor a törvényre lehet támaszkodni, — már magában az, hogy a házasságok gyermekeik vallását illetőleg egyezkedésre lennének utalva, elegendő alkalom az egyenetlenség keletkezésére, az elhídegülésre; míg ellenben a törvény rendelkezésének mindenkor készséggel meghódolnak s nincsenek arra utalva, hogy egymásnak engedményeket tegyenek, a mi bizonyos lemondás és kedvetlenség nélkül a legtöbb esetben aligha történhetnék. Helyesen mondta *Teleki D. gróf* a 68-iki képviselőházi tárgyalás alkalmával, hogy „itt nem az a feladat, hogy a szabadakarat maradjon, hanem az, hogy oly törvény hozassék, mely a családok körében a csendet fönntartsa.“ Ezért pártolta a mostani törvényt. Még határozottabban szolt mellette *Tisza Kálmán* (bár ő az apa vallását óhajtotta volna a gyermekekre nézve kötelezővé tétetni.) „A családi békét és nyugalmat — úgy mond — a menyinyiben felteszem, hogy törvénytisztelő emberek laknak ez országban, sokkal inkább biztosítva látom, ha törvényben megállapítva, előre tudja mindenki, mi a kötelessége, mintha ez törvényben előre meghatározva nem lévén, nemesak a külső befolyások által, de olykor saját lelkiismerete által is zaklattatik, hogy igyekezzen talán egy lelket megnyerni egyházának.“ *Óhajtanó, hogy egyházunk ez oszlopos férfja ma se találjon okot akkori álláspontjának elhagyására, mert az ő magatartása döntő lehet a törvényjavaslat sorsára nézve.*

Minthogy tehát az 1868. 53. t.-cz. 12. §-ának rendelkezése a protestánsoknak nélkülözhetetlen védelmet nyújt; minthogy e törvény a családok békéjét is inkább biztosítja, mint a javaslatba hozott módosítás; minthogy, továbbá, az állam érdekével ellentétben nem áll, sőt a jogegyenlőség elvének szükségszerű követelménye lévén, fentartása állami érdekből is kívánatos; minthogy a többi egyházpolitikai javaslatokkal sincsen ellentétben, úgy, hogy annak módosítása emezek valóításának feltételül teljességgel fel nem állítható s minthogy, végül, a liberális elveibe sem ütközik, míg a célbavett módosítás ebből a szempontból is csak félrendszer szabályt képez: mindezeknél fogva az 1868. 53. t.-cz. azon rendelkezését, hogy a vegyes házasságokból származott gyermekek vallásukra nézve nemök szerint követik szülőiket s minden ezzel ellenkező megállapodás érvénytelen, úgy országos érdekből, mint közelebbről és főleg protestáns egyházaink érdekből változtatlanul fentartandónak véljük.

A törvény vegrehajthatósága sem jöhet kérdésbe többé, mihelyt a polg. anyakönyvek intézménye életbe fog léptettetni; mert akkor semmi sem állhatja többé útját annak, hogy a szülöttek olyan vallásuak gyanánt vezettessenek be az anyakönyvbe az illető polgári közeg által, a milyen a törvény rendelkezésének megfelelő. Igaz, hogy a szülők nevelhetik ekkor is gyermekeiket más vallás elvei szerint s ezt megakadályozni semmiképen sem lehet; de ez csak kivételes esetekben fordulhat elő és elegendő biztosítékot látunk felekezeti külső integritásának oltalmára abban, ha azokat, a kik a mieink, a törvény is olyanoknak tekinti, s egyházunk kötelékéből csak öntudatos elhatározással, 18 éves koruknak betöltése után, léphetnek ki azok, a kik azt magukra nézve szükségesnek tartják.

Közel vagyunk a döntés pillanatához. Legyünk óvatosak s ne engedjük meg, hogy egyházi szabadságunk épületének elődeink által nagy fáradsággal összehordott támaszlopait szemünk láttára vagy épen a mi segítségünkkel eltávolítsák.

Dr. Bacsoni Lajos.

Sütő Kálmán beregi ev. ref. esperes székfoglaló beszéde.

1894. ápril 24.

Mélyen tisztelt egyházmegyei közgyűlés!

Ezen úgy egyházmegyénk életére, mint reám nézve nagy jelentőséggel bíró s felette fontos pillanatban — midőn az 1893-dik év október havában tartott közgyűlésünk jegyzőkönyve 94. sz. határozatában foglaltak

szerint az egyházmegyei ügyek vezetésének, mint esperes a felsőbb egyházi hatóság egy elvi kérdésben történt döntése után — átvételére vállalkozom, ezen tényemmel, úgy az egyházmegye többségének akarata, mint a főtiszt. tiszántúli egyházkerület e tárgyban hozott végleges ítélete előtt meghajolni erkölcsi kötelességemnek ismerem. E fontos és elhatározó pillanatban teljes erőmmel igyekszem egyfelől Ésaías próféta ama tanácsát követni: „ne emlékezzetek meg a régiekről és a régiekről ne gondolkozzatok“, s arra az álláspontra helyezkedem, melyet a nagy apostol, Pál a filippibeliékhöz írott levelében a legnagyobb életbölcsestől és határozottsággal eme szavakban vall magáénak: „Egy dolog vagyon pedig, azokat, melyek hátam megett vannak elfelejtvé, azokra pedig igyekezzé, a melyek elől vannak, a czél felé futok.“ Érezem és tudom: mily megdönthetetlen igazság van letéve Lukács evangyélista eme kijelentésében: „Valaki az ő kezét az eke szarvára veti és azokra néz, a melyek ő utána vannak, nem alkalmas az Isten országára.“

De míg, a már hátunk megett levő mult azon eseményeire, melyek általános elkedvetlenedést és itt és ott lehet keserúséget okoztak, a fentiekben körülírt álláspontot foglalom el, más felől: mert a Lethe vizéből innom nem adatott s a megtörténtek emlékezetét a teljes feledés sírjába temetni emberre nézve a lehetetlenséggel határos: e pontnál azon elhatározással állok, hogy miután a történet a legbölcsebb tanítómester és a szenírók több helyütt utalnak e tanítómesterhez, s főleg Pál, a nagy apostol éppen ezen értelemben mondja: „a melyek megirattak, a mi tanulságunkra írtak meg“, „mindezek pedig példában esnek vala rajtunk, megirattak pedig a mi intésünkre“, s ha már a másokkal esett dolgok is a mi tanulságunkra és intésünkre írtak meg: mennyivel inkább hasznos reánk nézve, sőt elengedhetetlen kötelességünk azokból, melyek mivelünk, magunkkal történtek meg, az életre való tanulságot és jóra való intést levonunk és azok szerint járni a mi dolgainkban.

Mélyen tisztelt e. m. közgyűlés! Azon tanulság, melyet én egyházmegyei életünkben legközelebb felmerült eseményekből végeredmény gyanánt a magam részére levonok, az ó-szövetség költő királyának ajkairól köleső-nözve ekkép szól: „Keressd a békességet és kövesd azt“: de tovább menve az ó- és újtestamentumi írók legtöbbje által a „békesség“ követésére minden alkalommal előtérbe állított ajánlatokra, maga az emberiség legigazabb barátja és legnagyobb jóltevője, Krisztus tette a koronát, mert azt tanítványainak, mint szent örökséget végrendeletileg hagyományozta, mondván: „Békességet hagyok nektek, amaz én békességemet adom nektek.“ Lehet-e már az Urnak igaz követője, főleg hivatalos szolgálója, a ki ezt a szent örökséget, ezt az isteni hagyatékot, profán érzelmek, kicsinyes egyéni érdekek miatt magától eldobván, azzal ellenkezőleg a viszály és egyenetlenség tüzet mesterséges, vagy éppen erőszakos eszközökkel szítván, a vallás-erkölcsi, sőt társadalmi élet széthomlasztását időzné elő?

Én nem hiszem, hogy a mai korban s éppen egyházi téren Mefisztofeles vagy Herostratus szerepében bárki is tetszelegne önmagának. Én ugyan a rombolás művére vállalkozni, vagy abban részt venni nem fogok, mert soha szemem elől nem tévesztendő irányelvül írtam magam elé az apostol és az evangyélista, különösen nekünk az evangyéliom sáfárainak adott emez utasítását: „Isten országa békességben áll“, „egymáshoz legyetek békességesek“, tehát: „kövessétek a békességet minde-
nekekkel.“ Én keresni és követni fogom a békességet

nemcsak egyéni természetemnél fogva és a magam szempontjából, hanem lelkipásztori állásomból kifolyólag is, hogy ekként az Isten-országának e földön való tovább építése és megszilárdítása munkájából kivehessem a magam osztályrészét, mert hiszen azt is olvasom az apostoli cselekedetekről írott könyvben: „a gyülekezeteknek békességek vala és épülnek vala az Urnak félelmében és a Szentlélek vigasztalásában előmenvén, sokasodnak vala.“ És mert ezek tudatában azon szilárd eltökéléssel és akarattal állok itt, hogy a rám néző s nagy erkölcsi felelősséggel összekötött hivatalos teendőimnek az elvont tanulságok és intések által kijelölt irányban igyekszem megfelelni, ehhez hozzá adva még azon isteni kijelentésen nyugvó s az élet fejleményei által kétségen felül bebizonyított igazságról való meggyőződésemet, mely szerint „semmi történetből nem esik e világon“, mert a mint a példabeszédek bölcs írója mondja: „az ember kebelébe vettetnek a sorsok, de az Urtól vagyon azoknak minden ítéletek.“ A velem történeteket az isteni akarat és gondviselés intézkedésül és így az Ur újmutatásának kell tartanom és minthogy az Ur elhívása elől kitérni senkinek sem szabad és nem is lehet, én is engedelmeselem a reám esett megtisztelő választásnak és a midőn Istenemnek, az én legfőbb tanítómesteremnek, az én Uram Jézus Krisztusnak mostani elhívásomban is felajánlom gyenge erővel rendelkező szolgálatomat, kitörülhetetlen betűkkel vésem be szívem mélyére Pál apostolnak ama komoly jelentőségű figyelmeztetését: „mevlásd, hogy a mely szolgálatot vettél, azt betöltsed.“

Ily érzelmek és elvektől áthatva vagyok bátor a beregi ev. reform. egyházmegye esperesi hivatalának elfogadására magamat elhatározni s hogy engem ezen állásra a presbyteriumok többségének előttem nagy becsü bizalma felemelt, azt egyáltalában nem egyéni tulajdonságaim, vagy szellemi képességem folyományaként, hanem pusztán 25 éves egyházmegyei hivataloskodásom csakis kismértékben kiérdemelt méltatásaként tekintem; de éppen az okból, mert ilyennek veszem, szent kötelességemnek tartom fokozott erővel, minden jóakarattal s önlegyőzéssel igyekezni, hogy egyéni tulajdonságaim hiányának kipótlásával az én Istenem által nekem ajándékozott tehetségeimet szeretett egyházmegyénk s ebből folyólag protestáns egyházunk érdekében s az Isten országa evangyéliomi alapon való tovább építésének s megszilárdításának munkájában érvényesíthessem. — Ezeknek ünnepélyes kinyilatkoztatása és ígérese után a bevett szokáshoz képest érintenem kell még azokat a többi főbb irányelveket, melyek a békességre való törekvésen kívül hivatalos működésemet vezérelni fogják.

Itt sem más kútfőhöz, mint ismét az evangyéliomban foglalt eszmék és elvekhez folyamodom s ezek közül e két szóban foglalom be további jelmondatomat: „igazság és szeretet“, annyival inkább, mert ezek a békességgel oly benső és okozati összeköttetésben állanak, hogy az első, a másik kettő hozzájárulása nélkül nem érvényesülhet s a hármat egymástól szétválasztani merő képtelenség. Oly szépen és meghatólag ad ennek kifejezést a koronás zsoltár író, midőn ihletett lantján ekkép zeng: „az igazság és békesség csokolják egymást“, nem különben a nagy élettapasztalattal bíró próféta is: „szeressétek az igazságot és békességet“, az apostol mindezt ekként egészíti ki: „legyenek minden dolgaitok atyafiúi szeretettel.“ — Csak is akkor, ha mindnyájan az igazság, szeretet és békesség szolgálatában állunk és ebben forgolódunk, nem fog közöttünk érvényesülni az a jelenség, a mi a korinthusi gyüleke-

zetben szétvonást idézve elő, Pál apostol eme szemre-nányó rendreutasítását vonta maga után: „Ti még testiek vagytok, mert egyikőtök azt mondja: Én Pálé vagyok, a másik pedig: Én Apollósé vagyok. Kicsoda Pál és kicsoda Apollós, ha nem szolgák.”

Az igazság szent könyvünk szerint szüli a szabadságot. Azt mondja az Ur: „Ha ti megmaradtok az én beszédemben, bizony az én tanítványaim lesztek és megismeritek az igazságot és az igazság szabadokká teszen titeket.” Igen szabadokká a lelki sötétségtől, a büntől és az emberi gyarlóságok rabszolgásgától.

Ha a lelki világban ily szabadságot terem az igazság, a külkormányzatnak is oszlopos tényezője az; az igazság kiszolgáltatása, a törvények szerinti ítélkezés, a társadalmi rendnek oly ő, régi s elengedhetlen feltétele, melyet már az ő-világ egyik látnoka és Isten által küldött hírnöke ekként ír a tisztviselők és előljárók elé: „Tegyetek ítéletet és igazságot és mentsétek meg a nyomorultat.” Ámde a szeretet még az igazságnak is felette áll. „Ne légy felettébb igaz”, hangzik a bölcs predikátor ajkairól. „Az igazságot szeretetben kell követni”, így inti Pál apostol az efézusi gyülekezetet. Magasra növekedik az igazság és szeretet talajából a testvériség fája, melynek árnyékában az egy mennyei Atyának gyermekei letelepedvén, táplálkoznak az egyetértés által érlelt szellemi és anyagi boldogság áldott gyümölcseivel; s testvérek lévén, nincs köztük különbség, avagy közbevetés, hanem emberi méltóságukra és jogaik gyakorlására nézve egyenlők; ezek szerint az evangéliumban örök időkre megnyilatkozott igazságszeretet és békességre való törekvés elvein épül fel és szilárdul meg a szabadság, testvériség és egyenlőség temploma, melynek szentélyébe mi úgy is, mint protestánsok, úgy is, mint magyarok s velünk együtt hazánk minden igaz elméjü s szívében lángoló honszeretettel megteljesedett polgára imádkozni jár, hozva onnan lelkesülést az egész világot átölelő humánus eszmék gyakorlati megvalósítására.

Minthogy a szabadság, testvériség és egyenlőség Krisztusi tudományon és példaadáson alapuló elvei, a maga vallásos hitét s erkölcsi életét egyedül csak az evangéliumból merítő protestáns egyház öntudatos tevékenységében realizálhatók: a mi magyarországi ev. ref. egyházunk önkormányzatát oly sérthetetlen drága kincsnek, hitelődeink oly szent hagyományának tekintem, melytől bármely oldalról intézendő támadást, áskálódást távol tartani mindnyájunknak örökség szerinti kötelességünk.

Legyen szabad már itt azon egyéni meggyőződésnek kifejezést adnom, hogy a hatalmasságoktól, a rajtuk kívül álló osztályok és elemek által támasztott viharok korántsem oly veszedelmesek, mert hiszen az idők tanúsága szerint az ily kívülről jött viharok egyházunk egyetemét s a más vallásúak igazán szabadelvű részét is oly tömör faláncszban találандják, melyen semmi emberi ármány rést nem üthet s világi hatalmaskodás nem diadalmaskodhatik; hanem ennél sokkal aggodalmat keltőbb lenne a pártikuláris, vagy éppen egyéni érdekek egyoldalú érvényesítésének akarása, mely az egészszel mit sem törődve, minden eszközt harcra visz különleges felfogása és ambíciójának kielégítésére. Ez a szomorú jelenség volna az, melynek ellenében nemcsak a legnagyobb óvatosságot s szeretetteljes tapintatot, de szükség esetén törhetetlen erélyt kellene kifejtenünk és alkalmaznunk, hogy szép, előnyös és dicső örökségünköt saját közönyösségünk vagy éppen gyarlóságunk miatt végképen el ne essünk. E tekintetben

— bár elérhetetlen magasságban, mint *eszménykép áll előttünk* a legtörhetlenebb jellem és lelkület *Jézusban, a világ Megváltójában*, ki túrt gyalázatot, rágalmat, üldözést s halált, ki az eszmét, jogot az ármányos kétszínűség törbeejtése, a hatalom embereinek erőszakoskodásai között győzelemre vitte, de e mellett a társadalmi jogrend felforgatására csak egyetlen lépést sem tett, csak egyetlen szót is nem ejtett ki ajakán, sőt mindenkor a törvény iránti tiszteletet és engedelmséget kötötte környezetének szívére. Igen! Ő a páratlan népbarát, ki a szegények és elnyomottak iránti szeretetében a legszélső határig elment, úgy hogy a megbuktatására törekvő farizeusok gúnyosan emeltek ellene vádat: „Íme ez a publikánusokkal és bűnösökkel eszik”, ez által akarván tőle elidegeníteni az osztályokba csoportosított társadalom egy nagy részét, majd pedig, hogy a törvényes hatalommal összeütközésbe hozzák, mint forradalmárt, mint lázítót tüntették fel, a rend emberei előtt ama törbe csaló kérdést intézték hozzá: „Mester tudjuk, hogy te igaz vagy és az Istennek utait igazán tanítod és hogy senkivel sem gondolsz, mivelhogy az embereknek személyekre nem nézsz, mondd meg azért nekünk, mint tetszik neked: kell-e adót fizetnünk?” A Mester ily értelmű választ adott: „Adjátok meg mindenkinek a mivel tartoztok, a kinek adóval, adót, a kinek vámmal, vámot, a kinek félelemmel, félelmet, a kinek tisztességgel, tisztességet.” Ugyancsak a nagy népbarát egyik kitűnő apostola ekként int a törvényes hatalom s az előljárók iránti magaviselkedésre: „Minden lélek a felső hatalmasságoknak engedelmes legyen, mert nincsen hatalmasság, hanem Istenből.” — Sőt maga az Isten Fia oly nagy súlyt helyezett a törvényes eljárás iránti tisztelet, a társadalom nyugalmanak megőrzésére, hogy egy ízben a heves vérű Pétert, ki az önvédelem jogánál fogva az ártatlanság mellett fegyvert rántott, ezen csilapító szavakkal utasítá rendre: „Tedd hüvelyedbe a te szablyádat” vagyis engedj szabad folyást az igazságszolgáltatásnak.

A mi ev. reform. egyházunkban, de egyszersmind a társadalomban is még egy nagy horderejű és fontos tényezőről kell — habár csak röviden is — megemlékezni. Ez a népnevelés, az elemi oktatás ügye, melynek előbbvittele és biztos alapra fektetése, nemcsak mint protestánsoknak, de mint hazafiaknak is hathatós tevékenységünket és gondoskodásunkat követeli; e téren már egy oly fordulóponton állunk, a hol a leglelkismeretesebb körültekintéssel kell számot vetnünk hitfelekezeteink jól felfogott érdekével és az igaz magyar hazafiság kívánalmaival, a melyek azonban a jelen viszonyok közt nem állanak merevül egymással szemben s összeegyeztetésük nem sorozható a lehetlenségek közé. Annyit szükségesnek tartok, mint egyéni nézetet kimondani, hogy én a vallás-erkölcsi nevelésnek a mostaninál alaposabb és nagyobb mértékben való alkalmazását óhajtom, minthogy pedig az érvényben levő modern iskolai tanítási rendszer minden más téren sokkal inkább fejleszti és irányítja a növendékek értelmi és érzelmi világát, az ez által háttérbe szorított hit és erkölcsi nevelést az iskolán kívül a család és lelkipásztorok kiváló gondjának tárgyául tartom. Család, iskola és lelkipásztor, ha e három tényező közül csak egy is könnyedén venné e tekintetben feladatának megtartását, úgy a már különben is meglankadt vallásos buzgóság s felületessé vált erkölcsi érzés még inkább aláhanyatlanék, ezen szomorú eshetőségnek még szomorúbb következményei nemcsak pusztán hitfelekezeteink, de az egész társadalmi életet is halálosan sebeznek meg.

További részletezéssel a mélyen tisztelt közgyűlés már eddigéig is erős próbára tett türelmét fárasztani annál inkább felesleges volna, mert azok a részletek, melyek egy esperesi székfoglaló manifesztációiban szerepelni szoktak, az általam feltüntetett irányelvekben vagy bent foglaltatnak vagy azoknak természetes és elmaradhatlan folyományai.

Ünnepélyesen tett s rám nézve kötelező kinyilatkoztatásaimat röviden összefoglalva Pál apostol emez utasításában látom magam elé írva: „Kövessed az igazságot, a hitet és békeséget.”

Hogy mindezekre való törekvésem némi sikerhez juthasson, én, gyarló szolgálója a Krisztusnak s töredékeny edény az Úrnak kezében, vajmi kevés reménnyel támaszkodhatom a magam erejére. Kérnem kell tehát első sorban is a nagytiszteletű egyházmegyei tisztiakat, lelkész- és tanító testvéreimet, az egyházak presbiteriumaival egyetemben az egyes híveket, sőt a társadalomnak az evangéliumi eszmékért lelkesülő más tényezőit is, hogy jöjjenek jóakarattal nem versenyző erőmmel támogatására, hogy ugyanazon egy zászló alá sorakozván, legyünk mind egyenlő akarattal, hadd valósuljon meg általunk és közöttünk az egyetemes papság fenséges eszméje, mely Isten országának e földön való továbbterjesztésében nem ismer fáradságot, kizár minden személyes vonatkozást és emberi hitvány érdeket. Igen! építsük mi egy szívvel-lélekkel az evangéliomnak ama templomát, melynek vérrrel is megszentelt oltárán ott ragyog a szabadság, testvériség, egyenlőség csillaga felettünk, mint örökkényű nap: Isten és Haza.

E két szóban olvadjon együvé minden érzésünk és munkálkodásunk. Ha volt félreértés, volt elhidegítés, meggondolva, hogy már egy pogány bölcs: Pythagorás tanítványai is, ha megesezt, hogy egyik a másikat megsértette, a nap lementé előtt jobbkéz-adással kibékültek: hát mi, a békeség fejedelmének választottai, tehetünk-e másként. Nem! és ezerszer nem! Erőnek és kegyelemnek örök forrása szent Isten, add, hogy mindenek ekként történjenek, hogy ékesen járjunk és nem versengésben. A Te áldásod nyugszik az igazakon, a békeséget kedvelőkön és a szeretet fiain. Ezért a Te áldásodért könyörgök lelkem egész buzgóságával: engedd kiérdemelnünk azt, hogy ez áldás szentelje meg és tegye boldoggá az egyes híveket, a gyülekezeteket, egyházmegyénket, egyházunk egyetemét és ezekben és ezek által szeretett hazánkat. Hallgasd meg szolgád alázatos, de bizalommal teljes esedeklését és teljesítsd be is nagy irgalmasságodból. Amen.

TANÜGY.

A filozófia tanításáról.

Azon kérdést, hogy a filozófia miért nem honosított meg nálunk, e lap hasábjain néhány évvel ezelőtt fejtegettem. Most azt a másik kérdést óhajtanám megoldani, hogy a filozófia meghonosításának mi lenne a legjobb útja és módja. Nevezetesen, azon körülményből, hogy idáig még a magyar nem kapott kedvet a filozófiához, korántsem foly az a másik következtetés, hogy tehát ezután sem kaphat kedvet hozzá s ha a filozófia valamely nemzet műveltségének multhatatlan kiegészítője (s ki merné állítani, hogy nem az): akkor minden módon rajta kell lennünk, hogy azt nemzetünk fiaival megkedveltessük s azt a magyar globus talajában is meghonosítsuk.

Multkori fejtegetésemnek az volt a veleje, hogy a filozófia azért nem verhetett gyökeret nálunk, mert tőle már az iskolában elvették a kedvünket, mivel oly szellemen tanították, a mely a mi gondolkodásunknak meg nem felel, s oly nyelvezetten, a mi nemcsak megkedvelését, de még egyszerű megértését is lehetlenné tette. A német elvontságokban kéjtelgő s nyakatekert érthetetlen műnyelvet szenvedő filozófia még a legbuzgóbb magyar tanulót is visszariasztja magától. Legyen szabad e tekintetben saját példámra hivatkoznom. Tanuló koromban nem volt unalmasabb, fárasztóbb, keserveesebb óráim a filozófiáinál; pedig e tantárgyat a nagyhirű s szakjában valóban kitűnő Kerkápoly Károlytól hallgattam. A tudós tanár ajakáról gyorsan peregetek a hegeli filozófia egymáshoz láncz-szemekként szorosan kapcsolódó mondatai: de elvontságuknál fogva annyit sem értettem belőle, mintha csak kínai nyelven beszélt volna. Unalmamban gyakran pillantgattam óráimra, a mit midőn szigorú tanárom meglátott, keményen lehordott, hogy ha oly nehezen várom az óra végét, akár rögtön is kitakarodhatom a tanteremből.

E megszügyenítés arra ösztönzött, hogy azután kettőzött buzgalommal feküdjek neki a filozófia tanulmányozásának. És mivel az akkori meggyőződés szerint csakis a hegeli filozófia volt a valódi filozófia, egész akadémiai tanpályámat, sőt külföldi egyetemen való időzésemnek első esztendejét is ezzel töltöttem el. Számtalanszor átolvastam Hegel encyclopaediáját, lefordítottam Erdmann logikáját (kéziratban máig is őrzöm), sőt hozzá még az egész hegeli rendszert felölelő s lehetőleg világosan előadó egy hosszabb francia tanulmányt is, de minden erőlködésemnek az lett a vége, hogy a rendszert megemésztetem, saját gondolatvilágomba átolvasztanom nem sikerült.

És itt a külföldi, vagyis helyesebben szólva, mert csakis erről van közvetlen tudomásom, a hollandi egyetemen divatozó igen szép és jó szokásról kell megemlékezni, a melynek köszönhetem, hogy a filozófiába már úgy a hogy bevezetődtam. A hollandi egyetemek tanárai nemcsak az előadó tanteremben érintkeznek tanítványaikkal, hanem mindegyiknek van kitűzött napja, a melynek estéjén tanítványaik közül, a kiknek kedvök tartja, elmehetnek házukhoz s ott egy-két csésze thea elfogyasztása mellett barátságosan, fesztelenül beszélgethetnek tanárjukkal. Egy ilyen estélyen panaszkodtam el utrechti tudós tanáromnak Opzoomernek azon nagy bajomat, hogy minden erőfeszitésem mellett sem sikerül a hegeli filozófia titkaiba behatolnom.

A jólelkű tanár megnyugtató, hogy e miatt korántse a magam képességébe kételkedjem, hanem inkább abban a filozófiái irányban, a melyet kalauzomul választottam. Azt ajánlotta, hogy a németek helyett inkább az angolokat, Stuart Millt, Baint, Herbert Spencert, Locket sat. tanulmányozzam. Saját műveiről nem szólt, pedig bátran tehetne volna, mert méltán sorakoznak a fentebb említett angoloké mellé, sőt világosság, könnyen érthetőség, élvezetes előadás tekintetében azoknak egyikét-másikat még felül is mulják.

Mikor az említett szerzők műveit olvastam, egészen más világ nyílt meg előttem: azon előítéletem, hogy a filozófia magyar ember előtt érthetetlen, rögtön eloszlott s azonnal beláttam, hogy *nem a filozófia*, hanem annak voltaképen filozófiának sem nevezhető *egyik faja* nem való nekünk. S ezt a nem nekünk való filozófiát tanították hosszú ideig egyetlen tudományegyetemünkön a legújabb időkig, vagyis Horváth Cyrill haláláig, a kinek keze alól kerültek ki mindazok, a kik ma a

magyar oktatásügyre döntő befolyást gyakorolnak. Meg is látszik az eredmény: a filozófiát a középiskolából úgyszólván kiküszöbölték, sőt a felsőbb iskolákban, az akadémiákon s egyetemeken sem veszik komolyan számba.

Míg mi protestánsok saját tanügyünket kormányi beavatkozás nélkül a magunk belátása szerint intézhetjük: mégis csak jobban megbecsültük a filozófiát. Az akadémiába soroztuk s elég terjedelmesen tanítottuk, a mennyiben a lélektan, logika, aesthetika, morál, bölcsészettörténetén kívül még a filozófia encyclopaediája is a tanítás tárgyát képezte. Sőt mikor a hat osztályú gymnasium nyolcz osztályúvá tétetett, s az akadémia két alsó folyama a gymnasiumba soroztatott; még akkor is megmaradt nálunk a filozófia két éves tárgynak s a hetedik osztályban lélektant s logikát tanítottunk heti 6 órával, a nyolczadikban pedig filozófia történetét heti 4 órával.

A középiskolai országos törvény megalkotása óta azonban e tekintetben nagy változás történt. A filozófiai órák száma 4-re, a tantárgyak pedig kettőre szálltak, a mennyiben csakis a lélektan s logikára kelle szorítkoznunk, a filozófia története a gymnasiumból kiküszöböltetett. Azonban még e tekintetben is jobb nálunk a helyzet, mint az állami intézetekben, mert mi két éven át tanítjuk a lélektant s logikát heti két-két órában, míg az állami intézetek mind a két tantárgyat az érettségivel megterhelt s e miatt alig nyolcz hónapig tartó 8-dik osztályra szorították. Sőt, hogy a filozófia szükségtelen volta minél szembetűnőbbé váljék, a miniszteri tanterv nem is a teljes lélektant s logikát, hanem e két tudományok csak lényegesebb elemeit tartja a gymnasiumban megtanítandóknak. Ily lényegesebb elemekül a lélektanból a testi s lelki élet különbségét; a lelki jelenségek főbb csoportjait; az értelmi fejlődést; a gondolkodástanból pedig a logikai formákat; a tudományok felosztását és a főbb módszereket tekinti s ezekben kimeríthetni véli a belső tapasztalatok tényeinek áttekintését, a gondolkodás törvényeinek s módszereinek ismertetését, a melyeknek, mint a miniszteri tantervhez mellékelte utasítás mondja, „ismertető megvilágítására a különböző iskolai tanulmányok folyamában bőséges alkalom nyílik a nélkül, hogy valamely tárgy körében megfelelő összefűzésökről gondoskodni lehetne.“ Ezt a lélek- s gondolkozástani elemek összefűzését tekinti aztán e két tudomány ág tanításának tulajdonképeni feladatául.

A miniszteri tanterv s utasítások készítői azt hiszik, hogy az irodalmi művek olvasása megismerteti a növendéket a lelki élet összes tüneményeivel, a nyelvtan, a mennyiségtan, a természettan meg egyenesen arra való, hogy belőlök a gondolkodás törvényeivel, a bizonyítás módszereivel ismerkedjék meg. Ámde az irodalom célja nem az, hogy belőle lélektant tanuljunk, mert nem magát a lélek működését, hanem annak csak eredményét mutatja be és így csupán másodkézből, képből, néha valóságos torzképből, még csak nem is hű fotografiából szemlélheti a lélek működését. Ilyen elemekből megalkotni, vagy a mi még ennél is rosszabb, a növendékkel megalkottatni a lélektant, mint a miniszteri utasítás kívánja, valóságos képtelenség.

Hasonló nehézséggel járna a nyelvtan, mennyiségtan s természettanból alkotni meg, szerkeszteni össze a gondolkodás törvényeit. Az ilyen eljárást különben is csak az induktív tanítás észfejlesztő voltában vetett divatos hit ajánlhatta a tanterv készítőivel; de hogy mennyire czélszerűtlen e vesződéses munka, megmutatja az a szégyenletes eredmény, hogy mind a lélek-

tanban, mind a gondolkodástanban merőben járatlanok maradnak a középiskola növendékei. Ha tehát e tekintetben eredményt akarunk, ha azt kívánjuk, hogy a lélek összes tüneményeit, azoknak törvényeit, működés módját, egyszóval a teljes lelket ismerjék növendékeink, ha azt akarjuk, hogy ne csak a gondolkodás törvényeit ismerjék tél-túl, hanem nyomon járólágg okoskodni is megtanuljanak, tanítsuk magát a lélektant s logikát, mint külön tudományt; az irodalmat, nyelvtant, mennyiségtant, természettant pedig legfeljebb arra használjuk, hogy a lélektan s gondolkodástan törvényeire felvilágosító példákat vegyünk belőlök, de ne azon alapnak s anyagnak tekintsük, a melyből a nevezett két tudományt elvonás útján megalkossuk.

Ámde e két tantárgy tanítása még azon mód szerint sem lehet kielégítő, a mint tárgyalásukat a miniszteri utasítás megkívánja. A lélektantól ugyanis azt követeli, hogy az főleg „leiró természetű legyen s ne a lélek-tünemények geneticus magyarázatát, ne keletkezésük törvényeit nyújtja, hanem csak az egyes jelenség csoportok ismertetését.“ Tartózkodásra int a lelki jelenségek olynemű tárgyalásától, a mely törvényszerűségük magyarázatát akár physiologiai tényekben, akár a lélek lényegének metaphysikai meghatározásában keresné. (Ez utóbbi cseremondatot én is aláírom.) „Hasonlóképp óvakodjék a logikai fejtegetés a logikai formák levezetésétől, mert a középiskolai oktatás fokán nem lehet tekintetbe venni, hogy akár a reális világ szervezetéből, akár a gondolkodás tényeinek természetéből éppen ezen gondolkodási formák folynak.“

Sajátságos felfogás a miniszteri tanterv és utasítás készítőitől, hogy e kezdetleges, e szintelen leírásokkal, a tényeknek ilyen minden okadatolás nélküli elsorolásával érdeklődést vélnek kelthetni a tanulóban a filozófiai tudományok iránt. Az ő követelményüknek éppen ellenkezőjével érhetjük el azt, ha tudniillik nem szorítkozunk pusztán a jelenségek leírására, hanem inkább keletkezésük okait s törvényeit magyarázzuk meg és pedig a lélek tüneményeit élettani alapon, a gondolkodás törvényeit pedig a gondolkodás tényeinek természetéből s a való világ szervezetéből. Saját magamról tudom, hogy a lélektan tanulmányozására egyenesen a lélek mivolta s halhatatlansága megfejtésének kérdése ösztönzött, s míg ezek után kutattam, az alatt ismertem meg a lélek tüneményeit s működési törvényeit.

De még különösebbnek találom, hogy a filozófia iránti érdeklődés keltése végett, a lélek s gondolkodástan tárgyalásának keretében olyan kérdések felvetését követeli a miniszteri utasítás, a melyekről maga bevallja, hogy végleges megoldásuk csakis a filozófia rendszeres egészében érhető el, vagy legalább megkísérthető s e végből oda utasítja a tanárt, hogy egy nem tárgyalt tantárgynak, a filozófia történetének segítségül vevéséhez folyamodjék. Ilyen kérdésekül hozza fel példakép az objectív világ létezésében való hit alapjainak, a scepticismussal szemben a tudományos meggyőződés kritériumainak, eszméink eredetének tárgyalását; még pedig nem a végből, hogy e kérdések megoldassanak, hanem csak hogy fontosságuk kiemeltessék. Hogy az ilyen talány fejtési feladvánnyal mint kelthetjük fel a filozófia iránti érdeklődést, döntsék el a miniszteri utasítás készítői. Szerintem az ily érthetetlen, megfejtethetlen talánnyal inkább elégedetlenséget, sőt egyenesen ellenszenvet támasztunk iránta. Annyi bizonyos, hogy a miniszteri tanterv és utasítás szerint intézett tanítással sem azt a czélt el nem érjük, hogy a gymnasium növendékei a lélektanban s gondolkodástanban alapos és kimerítő

tájékozást szerezzenek maguknak, sem azt, hogy velők a filozófia tanulmányozását megkedveltetnők, annak szükséges voltát beláttathatnók, úgy hogy még a leg-szorgalmasabbak s tehetségesebbek is közülök az akadémiái tanfolyamon vagy az egyetemen alig-alig érthetik annál kevésbé élvezhetik s hasznosíthatják a filozófiai előadásokat. Ily körülmények közt nem csoda, ha bennök mind inkább azon meggyőződés ver gyökeret, hogy a filozófia merőben hasznavehetetlen s felesleges tantárgy, a melynek tanulásával nincs miért vesződniök.

Igazat adok magam is nekik. Az a lélektan s logika, a mit a mai gymnasium tanít: csakugyan nem érdemes a tanulásra. Pedig ha a dolgon idejében nem változtatunk, rövid idő alatt még nagyobb sülyedés fog ez irányban bekövetkezni. Mert a lélektant s logikát azon modorban, melyet a miniszteri tanterv előír: csak a legalaposabb képzettségű tanár, egy valódi filozófus taníthatná némi sikerrel, holott a mint tudjuk, mai nap-ság, legenyhébben szólva, legfelebb jóakaró műkedvelőkre, nem pedig szakemberekre van bízva. Azért a néhány óráért, azért a kétes értékű tantárgyért, nem is volna érdemes szakembereket képezni s alkalmazni a gymnasiumban. A tanári kvalifikációnak s vizsgálatnak egyik tárgya lévén a filozófia, úgy gondolkodnak a vezetők, akármelyik tanár is eltaníthatja ezt a kis filozófiai előtant: épúgy, mint a magyar nyelvet, a melyre szintén mindenki képesítést nyer oklevele alapján. Hogy az ilyen műkedvelőtől azután milyen munka telik, megmutatja az a közmondás, hogy „ki minek nem mestere, gyilkosa az annak.“ Egy szóval a filozófiai oktatás sikertelenségén az elsorolt körülményeknél fogva nincs miért csodálkoznunk. Természetes okoknak természetes következménye ez.

Ámde kérhetjük: jól van-e ez így? Csakugyan oly nélkülözhető, oly felesleges tantárgy-e a filozófia, illetőleg a lélektan és logika, hogy azoknak ily tél-túl való tanításával is be kelljen elégednünk? Nincs-e inkább erre minden lépten-nyomon szüksége a nevelőnek, az orvosnak, a bírónak, a papnak, az írónak, a szülének s egyáltalán mindenkinek, a ki csak emberekkel érintkezik? Az igaz, hogy lélektani tudós nélkül is érintkezhetünk, bánhatunk, közlekedhetünk az emberekkel, valamint hogy beszélhetünk a nyelvtan, okoskodhatunk a gondolkodástan tudása nélkül, csak az a kérdés: melyik végzi jobban dolgát: az-e, a ki azt sem tudja mit miért tesz, vagy a ki minden léptének, nyomának okát tudja adni.

Dr. Öreg János.

(Vége köv.)

K Ö Z É L E T Ű N K .

A beregi ev. ref. egyházmegye ez idei közgyűlését mult hó 24. és következő napjain tartotta meg, élénk érdeklődés mellett. Nagy Sámuel helyettes esperes alkalmi imádságának elhangzása után megkezdődött a tárgyalás és pedig — a mint nagyon természetes és indokolt — Kossuth Lajos nagy hazánkfija áldott emlékezetének jegyzőkönyvben leendő kegyeletos megörökítésével, a mit a közgyűlés osztatlan megállapodással mondott ki.

A mult havi egyházkerületi közgyűlés által, a beregi esperesi választás megerősítése tárgyában hozott határozat felolvasása, láthatólag igen megnyugtatóan hatott az egyházmegye közönségére s úgy látszik, hogy mindnyájan ezt óhajtották és ezt a megoldást tartják a legszerencsésebbnek. E felfogásnak adott kifejezést az

egyházmegye népszerű gondnoka Uray Imre is, midőn a három tagu küldöttség által meghívott és lelkipásztori diszöltözetében megjelent Sütő Kálmán esperest szívélyesen s elnöktársi bizodalommal üdvözölte, hangsúlyozva azt, hogy ezután is, mint előbb, közösen erre fognak egyen-egyen törekedni, hogy építsék és munkálják az egyházmegye szilárdulását és közjavát. A köztetszessel fogadott, nemes hangu üdvözlő beszéd után Sütő Kálmán esperes a Lapunk jelen számában közölt, tartalomdús székfoglalóban fejtette ki működésének alapelveit s az emelkedett hangon előadott beszéd mindenkire kedvező és jó benyomást gyakorolt. Most már nyugodtan és jó reménnyel nézünk az egyházmegye jövője elé, mert annak körfalain belől a békeség, igazság és szeretet áldása fog terjedni s gyarapodni, a mi kétségkívül jó gyümölcsöket terem. Az egyházmegye főjegyzője Zámory Béla egyházi részről, szintén bizodalommal üdvözölte az új esperest s az eddigi helyettesnek fáradozásaiért elismerést és köszönetet nyilvánított, a mi jegyzőkönyvbe is vezetetni határozottat.

A különböző bizalmi állásokra beérkezett szavazatok felbontása s összeszámlálása után kitünt, hogy egyházmegyei tanácsbíróságra Varga Sándor 26, Kovács Lajos 14, idősb Lónyay Sándor 11 szavazatot kaptak. A többi szavazat megoszlott s így újabb szavazást rendeltek el a három jelölt között. Egyházmegyei közpénztárnokká Bary Sándort, a közigazgatási és fegyelmi bíróság rendes tagjailul Nagy Sámuel, Janka Gyulát, Hunyady Bélát, póttagokul Papp Károlyt, Kallós Tivadart, Kóródi Sándort választották. Egyházmegyei ügyészek lettek Varga Lőrincz, Várady Gyula és Csatory György. Lelkészművelődési bizottság tagjai Nagy Sámuel, Hunyady Béla, Papp Károly, Janka Gyula, Kallós Tivadar, Zámory Béla, Bánóczy Endre és Vigváry Mihály. Egyházkerületi képviselők Kallós Tivadar, Hunyady Béla; póttagok Janka Gyula, Kóródy Sándor. Kihirdették s tudomásul vették a királyi szentesítést nyert zsinati egyházi törvények s a közigazgatási ügyrend során folytonos érdeklődés mellett letárgyaltatott a különben nem sok tárgy. A közgyűlés első napján Uray Imre egyházmegyei gondnok hatvan terítékű gazdag ebédet adott, melyen a testvériség, békeség, kollegiális és protestáns összetartozás eszméje vonult végig a lelkes pohárköszöntőkön, melyekben nem volt hiány.

Adja Isten, hogy legyen állandó békeség az egyházmegye kerítésein belől és kívül s a szeretet, igazság, egyesség napja ne áldozzon le az egyházmegye egéről soha!

Beregi.

A nagybányai ev. ref. egyházmegye, Kossuth Lajos halála alkalmából következő részvénytárgyalatot terjesztette fel folyó évi márczius 28-án tartott közgyűlése határozatából a képviselőházhoz: Nagyméltóságú elnök úr! Mélyen tisztelt képviselőház! A nagybányai ev. ref. egyházmegye közgyűlése a legmélyebb hazafias fájdalomtól áthatott szívvel emlékezik meg, a magyar hazánk történelmében egészen új korszakot alkotó tüneményes lángszellemnek, Kossuth Lajosnak országos gyászt és bánatot keltő haláláról, s úgy tekintve alkotmányos életünk legfőbb tényezőjét, a magyar állam országgyűlését, mint az ő dicső küzdelmével kivívott legszentebb örökségünk képviselőjét; mint a nemzet szabadságának, egyenlőségének és testvériségének legfenségesebb megtestesülését és így megdicsőült legnagyobb hazánkfi eszméinek letéteményesét: midőn halhatatlan érdemeit jegyzőkönyvében megörökítette, a honfiai hála, tisztelet és hű emlékezet érzetével ad kife-

jezést országgyűlésünk előtt legmélyebb részvétének, imádkozva, esedezve a népek Istene előtt, hogy adjon egyetértés Lelkét e sokat szenvedett haza képviselő-testületének és juttassa általa diadalra ama szent s a hon üdvét megvalósító eszméket, melyeknek profétája, apostola és vértanúja volt Kossuth Lajos.

A mint lapunkat értesítik, az ombodi ev. ref. egyház hívei is, dicső nagy hazánkfia, Kossuth Lajos elhunytá alkalmával, márczius hó 23-án, éppen nagypénteken, gyászisteniszteletet tartottak. Már délután 3 órakor, a harangok gyászos zúgása alatt zsufolásig megtelt az Ur háza református, gör. katolikus és izraelitákkal vegyesen. Az orgona bús hangjai mellett elénekelték először a XC. zsoltár 1. s 2. verseit, melynek végeztével Soltész János lelkész s egyházmegyei főjegyző a sziveket és veséket átjáró, könyeket fakasztó buzgó imádságával az összes hallgatóságot megindította s elragadta. Majd szokott szónoki előadásával remek alkalmi beszédben ecsetelte nagy hazánkfia fiatalabbkori működéseit, halhatatlan érdemeit, páratlan hazafiságát, a jobbágyok mikénti felszabadítását, mire a 221-ik dicséret 4—6. verseinek eléneklésével végződött a kegyeletes gyász-ünnepség. Ugyancsak az ombodi még csak ezer lelket sem számláló ev. ref. egyház tagjainak életéből kell megemlitenünk azt, hogy noha ők 3 hold fekvőségen kívül semmi egyházi és iskolai vagyonnal nem rendelkeznek, mindazáltal saját munkájok, magok megadóztatása, multságok rendezése jövedelméből az Ur hajlékát kívül-belől kijavították; a lelkészi lakkal együtt szép magas, récsos kerítéssel körülvették; toronyórát szereztek; egy minden tekintetben a czélnak megfelelő új lelkészi lakot építettek. Ez építkezéseknél a főérdem a buzgó, tevékeny s népszerű lelkipásztoré, ki nem kimélve időt, fáradságot, saját részéről is áldozatot, mindig elől meggyülekezete előtt.

Adjon a jó Isten a mi magyar ev. ref. egyházainknak sok ilyen buzgó és tevékeny lelkipásztorokat és egyháztagekat!

—y—l.

IRODALOM.

F. Varga Lajos, majtisi ev. ref. lelkész, a Garzó-féle Gyakorlati bibliamagyarázatok folyó évi márczius—áprilisi füzetében, közel hatvan oldalra terjedő értékes dolgozatot közöl, magyarázva Mikeás proféta könyvét 10 szakaszban. Már az egyes szakaszok feliratai sejtetik az olvasóval az illető magyarázat vezérlő eszméjét, velejét, s a belőle vonható tanulságokat, miért is azokat imitt jelezzük: 1. Tájékoztató. 2. Izrael gonoszsága honnét vagyon? 3. Jeruzsálem gyászos sorsa. 4. Jaj az álnokoknak s kegyetleneknek. 5. Kik miatt lesz veszte Izraelnek? 6. A megbűnhődött Izrael még egyszer fölvirul. 7. A Messiás születési helye és uralma. 8. Minémű áldozatok tetszenek Istennek? 9. Kevés az igaz, nagy az emberi veszettség. 10. A proféta jobb jövendő reményében népéért könyörög. — F. Varga L. munkás és termékeny gyakorlati bibliamagyarázó, kinek nevét ezen a téren már ismerjük régebből. Tösgyökeres tiszta, népies magyarsággal ír s református jellemére vall az a magyarázási módja, mely szerint az ótestamentomi ígét mindig az újtestamentomi megvalósulás világánál tárja elő; továbbá, hogy megegyítetlenül hirdeti a kegyelem evangéliomát. Üdvözljük. Ajánljuk.

Megjelentek: 1. A kassai református egyház által fennállása kétszázötvenedik évfordulóján 1894. márczius 25-én husvét első napján tartott öröm-ünnepély emlékkönyve. Az egyháztanács megbízásából szerkesztette Révész Kálmán, lelkész. Tartalom: I. Előkészületek az ünnepélyre. II. Az ünnepély lefolyása. Imádság és egyházi beszéd. Irta és elmondotta: Révész Kálmán. Urvacsorai beszéd. Irta és elmondotta: Kenessey Béla. III. Az emlékkehely. IV. Óda. Irta: Kovács Zsigmond. Melléklet: I. A kassai református egyház lelkészei. II. A kassai református egyház előljárósága, 1894. A kassai ev. ref. egyháztanács és a tevékeny Révész Kálmán lelkész egyaránt, helyes és elismerésre méltó módon járt el, midőn a harmadfél száz éves fennállás örömünnepélye emlékéül, ezt a változatos tartalmú és történelmi értékű füzetet napvilágra bocsátotta. — 2. Kossuth Lajos emlékezete. Halotti ima és beszéd. Irta és elmondta Kis-Ujszálláson, 1894. év április hó 1-ső napján Gulyás Lajos, ev. ref. lelkész, egyházmegyei tanácsbíró. Kiadta Kis-Ujszállás városa a Kossuth-szobor alap. javára. Ára 20 kr. Az érdemes és ismert nevű buzgó Gulyás Lajos Jer. Siralm. V, 16. alapján tartott eme magvas, eszmedús, honfiúi szerelemtől s evangéliomi szellemtől áthatott alkalmi beszéde s az ahhoz fűződő elő- és utóimádság megérdemli a szélesebb körben való elterjedést és méltányolást.

A „Protestáns Pap“ ez évi 4-ik száma a következő tartalommal jelent meg: 1. Kossuth Lajos halálára. Borzsák Endre. 2. Imá. Kossuth halálakor. Lágler Sándor. 3. Kossuth temetések. Egyházi beszéd. Kálmán Dezső. 4. Kossuth temetések. Egyházi beszéd. Lágler Sándor. 5. Pünköszt egyházi beszéd. Jóna József. 6. Pünköszt egyházi beszéd. Nagy Lajos. 7. Biblia. Cserna István. 8. Halotti ima. Gulyás Benő és Székely Aladártól. Vegyes és irodalmi hírek s egyházi tisztí választások jelzése zárja be a füzetet, mely havonként egyszer 2—3 íven jelenik meg. Előfizetési ára egész évre 4, fél évre 2, negyed évre 1 frt; mi is Kölesdre a szerkesztőkhöz (Lágler Sándor, Kálmán Dezső) küldendő.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Konventi ülés. A mint azt már jeleztük, egy-szer-mindenkori segélyben részesültek a tiszántúli egyh. kerületben: Mártonfalva 50 frt, Békés-Sámson 35 frt, Füzes 40 frt, Nagy-Szredistye 30 frt, Ref.-Dombegyháza 40 frt, Ref.-Kovácsháza 50 frt, Resicza 90 frt, Szkulya 40 frt, Déda 70 frt, Gecse 50 frt, Halábor 50 frt, Macsola 60 frt, Zápszony 60 frt, Fugyi-Vásárhely 70 frt, Hegyköz-Pályi 50 frt, Hegyköz-Száldobágy 50 frt, Körös-Nagy-Rév 70 frt, Magyar-Kakucs 80 frt, Nagy-Szántó 50 frt, Nyüved 50 frt, Felső-Ábrány 50 frt, Kis-Kereki 50 frt, Kóly 50 frt, Nagy-Varsány 50 frt, Ó-Fehértó 60 frt, Petneháza 80 frt, Piricse 50 frt, Ramocsaháza 50 frt, Rohod 50 frt, Thass 60 frt, Rákóczi 40 frt, Tisza-Sas 50 frt, Dabolcz 70 frt, Fancsika 70 frt, Péterfalva 60 frt, Szalánk 50 frt, Tivadar 50 frt, Apa-hegy 30 frt, Kak-Szent-Márton 40 frt, Nagy-Hodos 40 frt, Dengeleg 60 frt, Iriny 50 frt, Mérk 80 frt, Papos 30 frt, Parasznya 30 frt, Szaniszló 30 frt, Ménes-Györök 80 frt, Pankota 50 frt, Radna-Lippa 160 frt, Borzova 70 frt, Cs.-Ujfalva 50 frt, Dara 50 frt, Gyügye 50 frt, Istvándi 50 frt, Milota 50 frt, Nagyszekeres 70 frt, Penyige 70 frt, Pusztá-Darócz 50 frt, Rápolit 50 frt, Sályi 60 frt, Sima 30 frt, Szamos-Becse 30 frt, Szamos-Dob 60 frt, Zsarolyán 60 frt. Tiszántúli egyházak összesen 3695 frt.

Lelkészek: Fodor Beniamin h.-dorogi lelk. 40 frt, Dankó Géza módos-csávosi előkönyörgő 30 frt, Nagy Bertalan szkulyai lelk. 30 frt, Somogyi Lajos b.-sámsoni lelk. 30 frt, Veres István füzesi előkönyörgő 40 frt, Batta Ferdinánd nagybégányi lelk. 50 frt, Bereczki János hetei lelk. 50 frt, Bereczki József b.-ujfalusi lelk. 40 frt, Daresi Miklós borzsovai lelk. 40 frt, Dávid Lajos benei lelk. 40 frt, Deli Tamás tivadari lelk. 40 frt, Kölcsei Zsigmond csetfalvai lelk. 40 frt, Lánczy József m.-papi lelk. 40 frt, Miklós József gecsei lelk. 40 frt, Nemes Ferencz bucsui lelk. 30 frt, Peterdi Pál b.-surányi lelk. 40 frt, Péter Sándor zápszonyi lelk. 40 frt, Szabó Károly dédai lelk. 30 frt, Vajás Sándor tákosi lelk. 50 frt, Bokros Benedek száldobágyi lelk. 40 frt, Józsa Gábor pósalaki lelk. 30 frt, Csuka Ferencz apát-keresztúri lelk. 40 frt, Debreczeni László f.-ábrányi lelk. 40 frt, Egressi Imre kőlyi lelk. 40 frt, Fazekas Mihály gálos-petrii lelk. 60 frt, K. Szabó József alsó-ábrányi lelk. 40 frt, Lénárt Péter új-létai lelk. 30 frt, Szatmári János monos-petrii előkönyörgő 30 frt, Bakos Pál szakolyi lelk. 40 frt, Bakos Kálmán karászi lelk. 30 frt, Barcsa Endre ajaki lelk. 40 frt, Csatári Zsigmond sényői lelk. 30 frt, Fekesházi Gyula nagyvarsányi lelk. 40 frt, Nagy István gemzsei lelk. 40 frt, Nagy Kálmán lövő-petrii lelk. 40 frt, Nagy Lajos encsenesi lelk. 50 frt, Nemes István petneházai lelk. 40 frt, Nemes Menyhért székelyi lelk. 40 frt, Pásztor István k.-semjéni lelk. 40 frt, Porzsolt Ádám t.-szent-mártoni lelk. 40 frt, Pap Károly rákóczi lelk. 40 frt, Deák Mihály t.-keresztúri lelk. 40 frt, Sárkány Lajos tekete-ardói lelk. 40 frt, Szabó József péterfalvi lelk. 40 frt, Szép Ferencz tiszta-újhelyi lelk.-tanító 30 frt, Balajti Károly szamos-körödi lelk. 40 frt, Barkász Albert méh-teleki lelk. 50 frt, Bodor Pál tiszta-bereki lelk. 40 frt, Gál Péter sárközi lelk. 50 frt, id. Kürthi Károly garbólezi lelk. 50 frt, Meleg Albert kőszeg-remetei lelk. 40 frt, Pásztor István magosligeti lelk. 40 frt, Kéri Pál paposi lelk. 50 frt, Lányi Kálmán hódászi lelk. 40 frt, Nagy Károly dengelegi lelk. 30 frt, Turóczy Gyula parasznyai lelk. 30 frt, Szabó József szintyei lelk.-tanító 50 frt, Vadas Gyula csermői lelk.-tanító 50 frt, Csépké Péter ricsei lelk. 60 frt, Domján Pál szamos-becsi lelk. 40 frt, Ferenczi Imre darai lelk. 30 frt, Jakab Antal penyigei lelk. 40 frt, Orváry Károly borzsovai lelk. 40 frt, Losonczy Gusztáv komlód-tótfalusi lelk. 40 frt, Nagy Bernát czégény-dányádi lelk. 40 frt, Nyíri Gyula rápolti lelk. 50 frt, Pásztor Lajos angyalosi lelkész 40 frt, Szeőke János mándi lelk. 40 frt. Összesen a lelkészek 2730 frtot.

Csekély módosítással az özvegy árvai gyámintézet alapszabály tervezete elfogadtatott s oly felkéréssel küldték meg az egyházkerületekhez, hogy azonnal az egyházmegyékhez leküldvén, arra vonatkozó észrevételeiket az ősszel tartandó közgyűléseiken tegyék meg, hogy így azt a nov. hóban tartandó közgyűlésen a rendkívülieg egybehívott konvent megállapíthassa.

Az egyetemes leltár ügyében működő bizottság javaslatai szintén elfogadtattak, a kivitteléllő előadó Fejes István és a közalapi végrehajtó bizottság jegyzője, Kenessey Béla bizattak meg.

Az 5000 frt államsegély tárgyában megbízott közalapi végrehajtó bizottság jelentése olvastatván, felszólítottak az egyházkerületek, hogy belkörüleg jelöljék ki önmaguk az általuk a legimminensebb szükségben levőknek tartott egyházakat, és pedig első sorban azok közül, a melyek tőkesegélyezésre már előjegyezvék. Ez egyházak kérvényeit aztán a gyakorlatban levő egyszerűsmindenkori segélyiveken kiállítva, terjeszszék föl a f. év őszén tartandó konventre.

Missiói segélyben részesült egyházak tiszántulról: polgári missionak állandó évi segély 500 frt. Békésbányai egyházmegyének 1730; Belgrád egyszerűmindentkorra 50, Munkácsi egyháznak évi állandó segély 600 frt, bilkei egyháznak 200; dolhai egyháznak 300 frt, Máramaros-Szigetnek 300 frt, Técsői egyháznak 100 frt, Husztinak 100 frt, nagy-szőllősi missiói pontnak 100 frt, Körös-Nagy-Révnek 400 frt, Avas-Uj-Városnak 150, Krassónak 100 frt, Erdődnek 50 frt, Nagybányának 150 frt, Erdőhegynek 150, Borossebesnek 300 frt, Uj-Bokszegnek 100 frt, Radna-Lippának 300. Egyszermindenkori 50 frt, állandó 5630 frt, összesen 5680 frt.

Olvastattak a miniszternek jelentései a középiskolák részére tett segélyezésről, mely szerint a miskolczi, nagykőrösi gymnasiumnak 7000 és 1750 frtot engedélyezett, a csurgói 2866 frt 66 krt, a rimaszombati 1000 frt évi állandó segélyt; továbbá a pápai gymnasiumnak 1000, csurgóinak 3500, miskolczinak 3500, sepsi-szent-györgyinek 10,000 frtot általános beruházásokra engedélyezett. Ismét újabban a miskolczinak 9000 frtot, nagykőrösinek 2750 frtot, kisujszállásinak 9000 frtot, mezőtúrinak és székely-udvarhelyinek 2000—2000 frtot engedélyezett fenntartási segélyül; — a rimaszombati főgymnasiumnak a szerződés szerinti évi 7000 frton felül 3000 frt segély adatott; továbbá a pápai főgymnasiumnak 8-ik részletül 5000, csurgóinak 6-ik részletül 4000, a miskolczinak szintén 6-ik részletül 4000, a sepsi-szent-györgyinek 2-ik részletül 10,000 frt segély adatott általános beruházásokra.

A konvent kedves tudomásul vette a tiszántuli egyházkerület gondoskodását az egyházkerület területén létező gymnasiumok ellenőrzésére felállított felügyelői hivatal felállításáról.

Több kisebb tárgyak forogtak még fen, melyekre vonatkozólag a jegyzőkönyvre utaljuk az olvasókat.

— **Debreczeni egyetem.** Kádár Antal, a tiszaszentimrei egyház tevékeny és buzgó lelkipásztora, készpénzben 160 koronát 80 fillért és 40 koronáról szóló alapító levelet; Zitás Bertalan alsó-zempléni lelkipásztor, egyházában eszközölt gyűjtése eredményeként 59 korona 80 fillért; Baár János budapesti polgár 50 koronát; Kállai Sándor, előbb balmaz-ujvárosi, most Debreczenbe átköltözött polgártársunk 200 koronát; Szűcs Viola kisasszony, Szűcs Mihály gazdasági akadémiai tanár kedves leánya, 50 koronát; Nagy János gépész 20, Fábian Károly 10, a debreczeni kereskedő ifjak önképző-egyesülete 200 koronát juttattak be a püspöki hivatalhoz. A csapó-utczai harmadik tizedben Eöry Sámuel és Medgyaszay Miklós gyűjtésének eredménye 46 korona 80 fillér, mely összeghez Eöry Sámuel 20, Medgyaszay M. és Kupecz M. 4—4, Szőke János 3 koronával s többben kisebb összegekkel járultak. Szabó József aranyos-medgyesi ev. ref. lelkész, szerkesztőségünk közvetítésével 100 koronát tett le a püspöki hivatalban, mint a görbedi volt úrbéres közönség által, ennek eladott erdeje árából e tanügyi nemes czélra szánt adományt.

— **A Klamarik-ünnepély Budapesten.** April 28-ik napján ünnepelte meg a magyarországi középiskolai tanárság Klamarik Jánosnak, a cultusministerium ministeri tanácsosának 40 éves tanári és hivatalnoki jubileumát. Elismerés volt ez azon érdeméért és fáradhatatlan munkásságért, melyet az ünnepelt mint tanár és mint a középiskolai tanításügy vezetője kifejtett. A felekezeti középiskolák is teljes számban számos képviselőikkel csatlakoztak az ünnepléshez, melynek így országos jellege lett. A debreczeni ev. ref. főgymnasium is két

küldöttel Géresi Kálmán és Elek Lajossal, kik egyszerűsmind a tiszántuli ev. ref. tanáregyesületet is képviselték, képviseltette magát. Az új városház nagytermében lefolyt ünnepélyen, melyen gr. Csáky miniser is megjelent, Beöthy Zsolt egyetemi tanár igen szép beszédben üdvözölte az ünnepeltet. Klamarik válaszában találó vonásokban tüntette fel újabb középiskolai tanításügyünk egész történetét és hatalmas fejlődését. Ugyanez alkalommal nyújtották át az ünnepeltnek a jubiláris emlékeket, egy díszalbumot és mellszobrát. Délben a Vigadó termében nagy közebéd volt, melyen több mint 300 tanár, főigazgató és tanféri jelent meg, valamint többen a cultusministeriumból, közöttük Berzeviczy államtitkár. Az ő Felségére mondott felköszöntő után Géresi Kálmán üdvözölte az ünnepeltet az országos és felekezeti tanárok nevében. Klamarik válaszában különösen hangsúlyozta azon való örömet, hogy e napon a felekezetek és különösen Debreczen is megjelent jókivánataival. Majd a felköszöntők hosszú sora következett, melyekből a Berzeviczy, Beöthy Zsolt szép felköszöntőit emeljük ki. De az ünnepélynek reánk nézve kétségkívül legfontosabb eredménye azon benyomás volt, hogy az állami tanításügy a felekezetit igaz testvéreként tekinti. Az ünnepélyen és a banketten egyiránt, tekintélyes és rokonszenves nyilatkozatok történtek ez értelemben, melyeknek értékét és fontosságát lehetetlen örvendő nem venni tudomásul felekezetünknek, a mennyiben ezekből a közoktatásügyi politika mostani irányára is következtetni lehet. Az ünnepély napját este a Vigadó nagytermében tartott monstre-hangverseny fejezte be, melyben épen olyan gyönyörűséggel mint megindulással hallgatta a roppant termet teljesen betöltő közönség a több mint 900 fővárosi középiskolai tanuló által szabatosan előadott énekrészeket. A közreműködő középiskolák között fájdalommal nélkülöztük a pesti ref. gymnasiumot.

— **Értesítés.** A sárospataki ev. ref. főiskolában levő, s az 1894/5. iskolai évre kiosztandó családi ösztöndíjakra a pályázati folyamodványok, kellően felszerelve, folyó évi június 10. napjáig adandók be a főiskola közigazgatói hivatalához. Sárospatak, 1894. május 1. Az igazgatóság.

TARTALOMJEGYZÉK: Módosíttassék-e az 1868. 53. t.-cz. Dr. Bacsoni Lajos. — Sütő Kálmán beregi ev. ref. esperes székfoglaló beszéde. — Tanügy: A filozofia tanításáról. Dr. Öreg János. — Közéletünk: A beregi ev. ref. egyházmegye közgyűlése. — A nagybányai ev. ref. egyházmegye részvétnyilatkozata. — Irodalom. — Különfélék. — Hirdetések.

Felelős szerkesztők és laptulajdonosok:

Dr. ERDŐS JÓZSEF és Dr. BACZONI LAJOS.

Pályázat tanári állásra.

A h.-nánási ev. reform. hat osztályu gymnasiumban üresedésbe jött: 1. természetrajz-földrajzi, 2. német-magyar esetleg német-latin és 3. történelem-latin nyelvi tanári székekre pályázat hirdettetik.

Fizetés: minden egyes tanszéknél 1100 frt lakbérrel együtt, az egyház pénztárából évnegyedenként előre fizetve. A kívánt oklevéllel bír

egyén egy évre, mint ideiglenes rendes tanár alkalmaztatik s csak ezen idő alatt kifejtett sikeres működése után állandósíttatik, a mikor is a tiszántuli ev. ref. középiskolai tanárok gyám és nyugintézetének, esetleg az országos középiskolai tanári nyugdíjintézetnek jogos és kötelezett tagja leend.

Nem okleveles, de szaktárgyaiból vizsgázott egyén csak helyettes tanári minőségben és csak egy évre választatik 900 frt évi fizetéssel, de ha ez idő alatt a kívánt tárgyakból oklevelet szerez és sikeres működést mutat fel, a következő évben mint rendes tanár állandósíttathatik. Végre, ha okleveles, de nem a hirdetett tanszakra képesített egyén választatnék, az szintén csak helyettes tanári minőségben és csak egy évre alkalmaztatik, fizetése azonban 1100 frt lesz.

A megválasztott egyén állomását f. év augusztus végén, legkésőbb szept. 1-én köteles elfoglalni, s ha családos — 40 frt —, ha pedig nőtlen, 15 frt költözködési átalányt kap; ez összeget azonban, ha állomását 3 év letelte előtt elhagyja: vissza tartozik téríteni.

A pályázati kérvények keresztlevéllel, esetleges katonai szolgálatukat igazoló irattal, továbbá végzett tanulmányaikat feltüntető hiteles okmányokkal, végre orvosi bizonyítvánnyal felszerelve f. évi május 31-éig az ev. ref. egyháztanács elnökségéhez küldendők.

Kelt H.-Nánáson az ev. reform. egyháztanács 1894. ápril 14-én tartott üléséből.

Benkő Lajos,

ev. ref. lelkészelnök.

Kállay Imre,

1—2

főgondnok.

Pályázat

második orgonista kántori állásra a makói ref. egyházban.

- Fizetés: 1. Készpénzben évi 500 frt.
2. Szabadlakás évenként kétszeri meszeite-tetéssel, vagy e helyett 200 frt lakbér.
3. Három öl kemény és két öl puha tűzifa.
4. Mintegy 7000 lélek után esedékes — egyházkerület által megállapított — stóla.

Egyháztagoknak joguk van akármelyik kántor szolgálatával élni, de a mellőzöttnek az egyházkerület által megállapított díjat megfizetni tartoznak.

Pályázók kérvényeiket f. év május 17-éig beküldeni s ezen napon d. e. 8 órára próbaorgonázás és éneklés végett megjelenni tartoznak.

Makón, 1894. ápril 23.

2—2

As ev. ref. egyháztanács.